

ЙОГО ОРІЄНТУВАТИСЯ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ: таких взірців тут практично немає (а ситуація вільного вибору є тільки там, де реально існують принаймні дві можливості). Мовленнєва ж поведінка людини (як інтегральна складова її комунікативної та інших видів соціальної діяльності) у суттєвих рисах своїх є **ДЕТЕРМІНОВАНА НАДІНДИВІДУАЛЬНИМИ ЧИННИКАМИ**, узалежнена від панівної матриці соціогрупової динаміки, "закодована" культурою локального середовища. Тому вже не стільки мігрант-маргінал свідомо "обирає" собі для вжитку ту або іншу мову, скільки певні (назгал цілковитого зросійщені) етнолінгвальні ситуації у містах **ПІДПОРЯДКОВУЮТЬ СОБІ МАЙЖЕ БЕЗЗАСТЕРЕЖНО ВЕРБАЛЬНУ ПОВЕДІНКУ МАРГІНАЛІВ-МІГРАНТІВ**. Маргінали втрачають етнокультурну свою ідентичність насамперед саме тому, що не можуть реалізувати її у новому — чужому, щодо первинної духовної їх інтенціональності — зросійщеному міському доквіллі.

Можлива (і вкрай необхідна — необхідна для самого **БУТТЯ НАЦІЇ**) деколонізація українського урбаністичного середовища повинна бути здійснювана у спосіб **ПОСТУПОВОГО ЗВУЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ МАРГІНАЛІЗАЦІЇ** українців у містах, а відтакі реасиміляції певної їх частини. Це ставить перед нами вельми складне (але необхідне для життєздатності і повнокровності нації) завдання **ВИТВОРЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО УРБАНІЗМУ**, - закорінювання українства в містах; витворення тут потужного пласту як професійної так і повсякденно-побутової української культури. Як це вчинити, - тема окремої студії. І, очевидно, що не одної. Але тут переходимо ми вже у сферу етнополітики, котра, на жаль, і досі перебуває у нас теж в ембріональному стані.

Музей.

Виставки

12 січня — 7 лютого 1994 р. "Відроджені шедеври"

На виставці експонувались українські ікони XVI — XX століть, відреставровані у Львівській філії Українського науково-реставраційного центру. Виставку доповнювали фото- та відеоматеріали, на яких зафіксовані етапи реставраційної роботи. Одночасно, 12-13 січня у Музеї проходила наукова конференція "Збереження, вивчення та реставрація темперного живопису", в якій взяли участь науковці різних міст України. Виставка та конференція присвячувалися 10-річчю з часу створення Львівської філії Українського науково-реставраційного центру.

Л.С.

Ювілеї

Михайло ГЛУШКО

НАУКОВИЙ ДОРОБОК
ЗОРЯНИ БОЛТАРОВИЧ

(до 60-річчя з дня народження)

Mykhailo GLUSHKO. Scientific Work of Zoriana Boltarovich (dedicated to the 60-th anniversary of her birthday).

Серед українських етнографів 70-х — початку 90-х років однією з найпомітніших постатей є Зоряна Євгенівна Болтарович (3.01.1935, с. Задвір'я Буського району Львівської обл.

16.07.1992, м.Львів). Заслужене визнання в наукових колах і широкої читацької аудиторії вона здобула своєю самовідданою безперервною працею на ниві народознавства протягом тридцяти років, багатогранністю наукових зацікавлень, рівнем аналізу документального і літературного матеріалу, принциповістю, послідовністю, чесністю та об'єктивністю у вивченні різних ділянок з історії етнографії і традиційної культури українського народу.

Шлях дослідниці на вершини науки був нелегким. У 1962 р., після п'ятирічного викладання української мови і літератури у середній школі № 63 м. Львова її зараховують на посаду старшого лаборанта відділу етнографії Державного музею етнографії та художнього промислу НАН України (з 1992 р. Інститут народознавства НАН України). У наступному році переводять на посаду молодшого наукового співробітника цього ж відділу, яку обіймає впродовж вісімнадцяти років. Лише наприкінці 1980 р. вчена рада Музею на конкурсній основі обирає її на посаду старшого наукового співробітника.

Від початку перебування в МЕХП НАН України, крім виконання великого обсягу музейної роботи, що зумовлювалося статусом установи, Зоряна Болтарович цікавиться також проблемами українсько-польських взаємин у царині народознавства, поглиблено вивчає внесок польських етнологів XIX ст. у дослідження традиційної культури українців. Постійне спілкування з Катериною Матейко, Антоном Будзаном, Савиною Сидорович, Павлом Жолтовським та іншими провідними вченими Музею, настирливе освоєння етнографічного доробку дослідників XIX — XX ст. сприяють формуванню її основних рис як науковця. Чи не найпомітнішою з них було вимогливе ставлення до себе, до свого доробку. Адже перші наукові пу-

блікації З.Болтарович з'явилися лише в 1971 р.,¹ тобто майже після десятирічного перебування в установі та незадовго до виходу у світ фундаментальної монографії "Україна в дослідженнях польських етнографів ХІХ ст." (1976). Ще пізніше (11 січня 1980 р.) на основі останньої дослідниці захищає дисертацію і здобуває вчений ступінь кандидата історичних наук.

Зоряна Болтарович (1935–1992)

І все ж це не зменшує наполегливості та ентузіазму Зоряни Болтарович у досягненні своєї найзаповітнішої творчої мети. Вже у 1972 р. вона приступає до вивчення етнографічних аспектів народної медицини та ветеринарії українців, які стають основним об'єктом її наукового зацікавлення впродовж двох наступних десятиріч — до самої смерті. Внаслідок довготривалої копіткої праці дослідниця підготувала з даної ділянки традиційної культури три монографії, опублікувала десятки наукових статей і повідомлень, блискуче захистила докторську дисертацію (18 червня 1992 р.), чим здобула загальне визнання як вченої в Україні та поза її межами. Достатньо вказати, що лише на книгу "Народна медицина українців" (1990) було 180 тис. читачських замовлень. Таким успіхом можуть похвалитися далеко не всі художньо-літературні твори, не те що наукова література.

¹Див. бібліографію З.Болтарович.

На жаль, видавництво "Наукова думка" спромоглося задовільнити читачський попит на монографію лише на третину, у зв'язку з чим вона швидко стала бібліографічною рідкістю. Та це поки що єдиний випадок в історії сучасної української науки, коли фахове видання збирає таку велику аудиторію. Знаменно й те, що список наукового здобутку вченого увінчує монографічне дослідження "Українська народна медицина" (1994).

Підвищену увагу шанувальників рідної культури до творчого доробку З.Болтарович зумовлювала не тільки актуальність досліджуваних нею етнографічних проблем, а й фаховий рівень і доступність подачі матеріалу, багатюща джерельна база, логічна послідовність, аргументованість та вмотивованість висновків тощо. Популярність публікацій забезпечував також безпосередній зв'язок автора з народними цілителями майже всієї України, який налагоджувався під час численних етнографічних експедицій: у 1972, 1973 і 1980 рр. на теренах Гуцульщини, в 1974–1976 рр. — Бойківщини, в 1980–1983 і 1986 рр. — Полісся, в 1989 р. — Півдня України. Саме в них вона черпає народну мудрість, вчиться знаходити найкоротший шлях до читача.

Однак і в цей час Зоряна Болтарович не замикається лише на зазначених питаннях українського народознавства. Її постійно цікавлять традиції української сім'ї та виховання дітей, етнографічні дослідження Наукового Товариства ім. Т.Шевченка, зокрема наукова спадщина дійсного члена НТШ Зенона Кузеля, діяльність відомого польського етнологоса Оскара Кольберга тощо.² На жаль, частина з них та інші цікаві задуми і плани у зв'язку з передчасною смертю дослідниці назавжди залишилися нереалізованими.

Творчу працю в Інституті народознавства НАН України З.Болтарович уміло поєднувала з різноманітною громадською роботою, яку особливо поживала з часу відновлення діяльності НТШ у Львові. З 1990 р. дослідниця була заступником голови секції етнографії та фольклористики³, готувала власні та добирала матеріали інших авторів до чергового (XXIII) тому "Записок НТШ", формувала програми наукової роботи секції на найближчий період і перспективу. Вже це дало підставу Президії НТШ у Львові на засіданні 15 грудня 1992 р. присвоїти їй звання "дійсного члена НТШ (посмертно)"

²Чмелик Р. Зоряна Болтарович // Нар. творчість та етнографія. — 1993. — N 2. — С. 15–16.

³Наукове Товариство ім. Т.Шевченка у Львові. Структура та керівний склад НТШ: Довідник. 1990. — Львів (1990). — С. 10; Хроніка Наукового Товариства ім. Т.Шевченка: За роки 1989–1990. — Львів, 1993. — Ч. 82. — С. 57.

що є найвищою оцінкою Зоряни Болтарович як вченого, патріота, Людини.

БІБЛЮГРАФІЯ ПРАЦЬ

дійсного члена НТШ, доктора історичних наук
ЗОРЯНИ БОЛТАРОВИЧ

Польські дослідники про українців Карпат // Нар. творчість та етнографія.- 1971.- N 3.- С. 69-73.

Українсько-польські наукові зв'язки в ділянці етнографії // Українська культура в її інтернаціональних зв'язках: Тези доп. і повідомл. восьмої укр. славістичної конф. 21-24 жовтня 1971 р.- К., 1971.- С. 223-224.

Етнографія України у висвітленні польських мемуаристів першої половини XIX ст. // Перша конф. молодих вчених західних обл. УРСР: Тези доп. 21-22 грудня 1972 р.- Львів, 1972.- С. 11-12.

Українці Карпат в польських етнографічних дослідженнях 1-ої половини XIX ст. // Культура та побут населення Українських Карпат. (Матеріали респ. наук. конф., присвяченої 50-річчю утворення СРСР: Тези доп. та повідомл.)- Ужгород, 1972.- С. 211-212.

Українці Карпат у польських етнографічних дослідженнях першої половини XIX ст. // Культура і побут населення Українських Карпат. (Матеріали респ. наук. конф.)- Ужгород, 1973.- С. 142-147.

Гуцульщина в польській етнографічній літературі XIX ст. // Матеріали з етнографії та мистецтвознавства.- К.: Наук. думка, 1975.- С. 164-177.

Народные средства лечения украинцев Карпат конца XIX — начала XX вв. // Этнографические аспекты изучения народной медицины: Тезисы докл. Всесоюзной науч. конф.- Л., 1975.- С. 149-151.

Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. (АН УРСР. Державний музей етнографії та художнього промислу.- К.: Наук. думка, 1976.- 139 с.

Рец.: Шевчук С.І. Книга з питань етнографічних зв'язків // Нар. творчість та етнографія.- 1978.- N 1.- С. 88; Tarko M. // Lud.- 1978.- T. 62.- S. 230-232.

Питання української етнографії в польській мемуаристиці першої половини XIX ст. // Доп. наук. ювілейної конф. до 100-річчя Музею етнографії та художнього промислу.- К.: Наук. думка, 1976.- С. 92-97.

Іграшки // Державний музей етнографії та художнього промислу АН УРСР: Альбом.- К.: Мистецтво, 1976.- Іл. N 21-37.

Украина в исследованиях польских этнографов XIX в.: Автореф. дис. канд. ист. наук

/ АН БССР. Ин-т искусствоведения, этнографии и фольклора.- Минск, 1979.- 20 с.

З досвіду народного лікування на Поділлі // Вінницька обласна іст.-краєзнавча конф.: Тези доп.- Вінниця, 1988.- С. 94.

Огородные растения в народной медицине // Вторая респ. конф. по медицинской ботанике.- К., 1988.- С. 221-222.

Часник в народній медицині // Нове життя [Пряшів].- 1988.- N 29.- С. 3.

Народные традиционные знания // Украинские Карпаты: Культура.- К.: Наук. думка, 1989.- С. 135-142 (у співавт. з О.Р.Федорів).

Овочі проти хвороб // Наука і суспільство.- 1989.- N 3.- С. 74.

Що лікує серце.. // Жовтень.- 1989.- N 4.- С. 135-136.

Ліки з вісва // Наука і суспільство.- 1989.- N 5.- С. 54.

Цілюща городина // Там само.- N 6.- С. 50.

Компреси з гречки // Там само.- N 7.- С. 69.

Ліки на квітнику // Там само.- N 9.- С. 73.

Общеславянские и специфические черты народной медицины украинского населения Карпат // Этнические и этнографические группы в СССР и их роль в современных этнокультурных процессах: Тезисы докл.- Уфа, 1989.- С. 15-17.

Регіональна специфіка народної медицини українського населення Карпат // Тези доп. першої народознавчої наук.-практичної конф., присвяченої 200-річчю від дня народження Михайла Лучкая. 17-18 листопада 1989 р.- Ужгород, 1989.- С. 123-124.

Народна медицина українців / АН УРСР. Ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії. Львів. відділення.- К.: Наук. думка, 1990.- 231 с.

Рец.: Пиріг Л.А. // Врачебное дело.- 1991.- N 5.- С. 124-125; Стельмащук Г. З глибин народного досвіду // Нар. творчість та етнографія.- 1992.- N 5-6.- С. 86-87.

Народні засоби лікування на Буковині // 50 років возз'єднання Північної Буковини і Хотинського повіту Бессарабії з Радянською Україною у складі СРСР: Тези доп. та повідомл. обл. іст.-краєзнавчої наук. конф. Чернівці, 11-12 травня 1990 р.- Чернівці, 1990.- Ч. 2.- С. 245-246.

Народна медицина українців Західного Поділля // Тези доп. і повідомл. першої Тернопільської обл. наук. іст.-краєзнавчої конф.- Тернопіль, 1990.- Ч. 3.- С. 36-37.

Поділля в польській етнографічній літературі XIX ст. // Тези доп. дев'ятої Вінницької обл. іст.-краєзнавчої конф.- Вінниця, 1990.- С. 55.

Народна медицина як галузь традиційно-побутової культури // Республіканська наук.-теоретична конф. "Проблеми вивчення та пропаганди народної творчості як складової частини укр. нац. культури": Тези доп.- Рівне, 1990.- С. 143-145.

"Діва Марія ходила по святій горі..." // Наука і суспільство.- 1990.- N 9.- С. 57-58.

З народної медицини українців (Методи профілактики захворювань як суттєвий елемент традиційної медичної культури східно-слов'янських народів) // Нар. творчість та етнографія.- 1991.- N 2.- С. 24-31.

Народна медицина з погляду етнографа // Нар. лікар.- 1991.- N 3 (6).- С. 5.

З історії етнографічного вивчення народної медицини українців. Джерела // Нар. лікар.- 1991.- N 5 (8).- С. 2.

Традиційні засоби лікування (з книги "Народна медицина українців") // Там само.- N 3 (6).- С. 6; N 4 (7).- С. 7; N 5 (8).- С. 6; N 6 (9).- С. 6; N 7 (10).- С. 7; N 8 (11).- С. 3; N 10 (13).- С. 2; N 11 (14).- С. 4; N 12 (15).- С. 5; N 13 (16).- С. 3; N 14 (17).- С. 4; N 16 (19).- С. 3; N 17 (20). N 17 (20).- С. 5; N 19 (22).- С. 4; N 20 (23).- С. 5.

Народна медицина українців: Автореф. дис. докт. іст. наук / АН України. Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського.- К., 1992.- 46 с.

Оскар Кольберг і Україна // Записки НТШ. - Львів, 1992.- Т. 223.- С. 219-230.

Рец. на кн.: Етнографія Беларусі: Енциклопедія.- Мінск: Беларуская савецкая энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 1989.- 576 с. // Там само.- С. 446-448 (у співавт. з Р. Кирчівим).

Традиції сімейного виховання // Наша дитина.- 1992.- N 3.- С. 6.

З досвіду народної медицини. I. Змінювальні засоби // Укр. світ.- 1992.- N 1.- С. 35.

З досвіду народного лікування. 2. Від простуд // Там само.- N 3-4.- С. 56.

Традиції сімейного виховання // Нар. творчість та етнографія.- 1993.- N 2.- С. 16-24.

Народна медицина українців / Вступ. ст. М.Максименко // Київ. старовина.- 1993.- N 2.- С. 106-112.

Regionalna specyfika ludowej medycyny bojków // Płaj. Zeszyt krajoznawczy Towarzystwa Karpackiego.- Warszawa.- 1993.- Cz. 6. Wojkowszczyzna.- S. 72-78.

Традиційні народні знання: історія і розвиток // Поділля: Іст.-етнографічне дослідження.- К.: Вид-во НКЦ "Доля", 1994.- С. 324-358 (у співавт. з Г.А.Скрипник).

Українська народна медицина: Історія і практика (Післял. Р.Кирчіва, покажчики, слов. М.Т.Максименко.- К.: Абрис, 1994.- 319 с.

Ганна ГОРИНЬ

ПРО ЗОРЯНУ БОЛТАРОВИЧ

Hanna HORYN'. About Zoriana Boltarovich.

Коли згадую Зоряну Болтарович у праці, то бачу її дуже часто в численних наукових експедиціях. У цій ділянці роботи була неперевершеною щодо працьовитості, цілеспрямованості, відповідальності. Мала особливий дар пошуку й спілкування з людьми. Не один раз так було, що своїх респондентів знала з найрізноманітніших джерел ще задовго до експедиції, тому їхала уже до конкретних людей, з конкретними програмами. Ця міська жінка вміла порозумітися з кожним сільським мешканцем, терпляче і тактовно підшукувати ключ до кожного характеру. Відомо, що в такій ділянці, як народне лікування, особливо складно працювати з інформатором, добитися від нього відвертості, я ж не пам'ятаю випадку, щоби Зоряні хоч раз не вдалося інтерв'ювання. Завжди шукала найефективніших методів у зборі інформації, прагнула пізнати явища й факти у всій повноті, тому великого значення надавала не лише текстовій частині, а й найменшим деталям, вникала в інтонації, жести. У роботі із знахарями, наприклад, нерідко вдавалася до певних хитрощів говорила, що сама нездужає, і просила безпосередньо над нею вершити свої таїнства. Не задумувалася над тим, що, можливо, наражає себе на небезпеку. Не мала часу про це думати, спішила почерпнути з народної мудрості сповна, на користь справі.

Коли думаю про науковий доробок Зоряни Болтарович, хочеться ще раз перечитати її праці. В них мене завжди захоплювала глибина аналізу, широкий контекст, і, не в меншій мірі,— стиль викладу, дивовижне вміння в наукових працях так щедро подати усі багатства нашої мови. А пригадуються зізнання Зоряни в тому, як, за її словами, важко пишеться, скільки часу інколи вимагає навіть окрема фраза. Ішло це, як тепер усвідомлюємо, від великої вимогливості до себе, від глибокого розуміння відповідальності, постійних сумнівів ученого.

Коли зринає образ Зоряни поза науковою працею, бачу невсипущу матір, берегиню традицій батьківського дому. Загалом небагатослівна, цікаво розповідала про дитячі та юнацькі роки, і при цьому пізнавалась слухачем атмосфера,